

Juraj Hatrík:

Algoritmizácia využitia štruktúrnych a gestických prostriedkov v hudbe pre deti v závislosti na ontogenetickom stupni vývoja ich psychiky na príklade cyklov: Pod' do môjho náručia! - Päťoro pesničiek-hračičiek - Štvoro pesničiek-herečiek

1. Pod' do môjho náručia !

Využitie je hranie 3- ručne; dieťa v predškolskom (až ranom školskom) veku - teda 5 až 6 ročné - hrá jednoduché ľudové riekanky zväčša len tretím prstom pravej ruky, skúša úhoz, tvorbu tónu, ponára sa do klaviatúry. Učiteľ (alebo rodič) sedí za jeho chrbtom a má ho vlastne v náručí; pravou rukou hrá v basovom, pravou vo vysokom diskantovom registri. Akcent na "dotyk", "objatie" - dieťa získava istotu v dotyku, v doslova fyzickom kontakte s dospelým; hrajú nie pre publikum, ale jeden druhému, sebe... V súlade s textom a zmyslom riekaniek sú vstupy dospelého; sú to jednoduché rétorické prvky, hudobné gestá na úrovni morfému, subznakových signálov až malých motívov a melodických úryvkov.

a/ "Katka" - plačúcu Katku utišujeme tým, že s ňou "vzdycháme" (diskant - poltónový melos) a tým, že jej sľubujeme kúpiť "klepáč", hračku (marcato sprievodnej figúry, "úder" v base). Dieťa má emocionálny obraz situácie "okolo seba", jeho prínos je integrovaný, povýšený nad jeho momentálne individuálne schopnosti v hraní na nástroji (ale to je didaktický moment viacručnej hry na klavíri i komorného muzicírovania detí vôbec, vo všeobecnosti).

b/ "Uspávanka" - obecne je to rovnaká situácia ako v č. I; bas predkladá rétorickú figúru "hojdania", kolísky, kým diskant vnáša rozprávkový moment "zvončekov", príjemného a omamného prúdu zvuku, ktorý uspáva ("trblietanie", "štebotanie, ap.)

c/ "Sláviček" - tu je riekanka zasadená do faktúry typu "nápev - sprievod kvintovej zádrže"; cieľom je spev, počúvanie "spevu slávika" v diskante, ktorý je v štruktúrnom súlade s tým, čo hrá dieťa, čiže sa obaja "počúvajú", reagujú na seba. Aj dieťa si chce spievať; tu aj všade inde, kde sa pieseň stáva didaktickým prostriedkom nástrojovej, ale aj všeobecnej hudobnej výchovy, by dieťa malo k svojej hre nôtiť melódiu; obraz sprievodu treba nasadzovať postupne, od jednoduchšieho, ostinátneho, statického k charaktero- a zmyslotvornému; tu napr. najprv len zádrž, potom k nej melódia v diskante bez detského hrania, až potom spolu, atď.

d/ "Hanulienka" - v prvej fáze sú komplementárnym hudobným prvkom "kroky", stupnicový sled zdola nahor - v druhej fáze "padanie rosy", stupnicový sled v diskante zhora nadol; dôležitý je spôsob artikulácie: "kroky" sú ťažšie, non legato - "rosa" padá zľahka, portamento. Dieťa by malo v svojej hre (aj speve) napodobňovať tento moment., prepínať pozornosť...

e/ "Lastovička" - obraz "letu", a nie hocijakého, ale lastovičieho, ktorý je charakteristický strmými náletmi, zmenami vzdialenosti ("dotýkanie sa neba, zeme"...). Napred tento obraz treba vstúpiť

dieťaťu perцепčne, počúvať, hovoriť o tom, samozrejme, na základe znalosti pesničky vopred, jej textu, zmyslu... Až potom dieťa hrá lastovičke. A vzápätí zasa stíchne a pozoruje lastovičku. Táto premena vo vzťahu k obrazu je aj tréningom perцепcie danej štruktúry, dieťa si zvukomaľbu i výraz uvedomí a samo naň vplýva...

2. "Päťoro pesničiek-hračičiek"

Dôraz je tu skôr na hudobný zmysel piesní, na súhru *accompagnata* s melódiou, na hudobnú spoluprácu. Dieťa už hrá - hoci elementárne - oboma rukami a aj sedí samostatne. Spoločný výsledok je hudobným obrazom. "Hračičky" sú skôr štruktúrne; dieťa si uvedomuje, že je to hra s významom piesne, komentár k nej, názor. Naplňa sa jeho potreba zmyslu...

a/ "Načos ma, mamička..." - obraz akéhosi tanca, v ktorom akcenty vo figurácii "napádajú" melódiu, vyčítajú jej ("keď si ma na vojnu odvieš dala!"). Subjekt piesne je mužný, dospelý.

b/ "Pec nám spadla..." - drsná linearita sprievodu, disonantné tóny, nesúlad, obraz "krízy". Výrazotvorné sú aj akcenty v detskom parte...

c/ "Prší, prší..." - trocha "rozmazaný" obraz dažďa, riekanka je lineárne zasadená do farebného ostináta - "padajúceho dažďa", nie do bežnej schémy "slovenského tanca".

d/ "Ej, lieska, lieska..." - tu, naopak, je cieľom tanec, súhra, súlad v pohybe, svižnosť, veselosť...

e/ "Kosí zajac otavu..." - humorný obraz, farebné škrvny skrývajú akoby "druhú pieseň", dieťaťu musí odhaliť, môže ju aj spievať ako protihlas k riekanke, vymyslieť si text, komentár k základnej situácii... Je to už úloha pre detskú myseľ, hudobnú logiku...

3. "Štvoro pesničiek - herečiek"

Od 5- až 6- ročného dieťaťa postúpime k 7- až 8- ročnému; počítame s vyšším stupňom hudobného uvedomenia, sebakontroly, s prehĺbením analytického zmyslu, s predĺžením dispozície k pozorovaniu (*perseverácii*) štruktúr... Je to už naozaj spolupráca. v ktorej je učiteľ partnerom a dieťa je rovnocenné. Preto by to vlastne mali hrať dvaja žiaci - ako duo...V hudobnom zmysle je akcent na symboliku štruktúr, na ich "štruktúrnu ikonicitu", už to nie je len o prežívaní gesta, ale o pochopení významu a sledovaní jeho premien, variácií...

a/ "Vyletel vták...(milej pod okienko...)" - klenot slovenskej ľudovej piesňovosti, útvar, ovládaný modálnymi kostrami, je tu aj tak upravený; harmónia nie je klasicky dur-molová. Pochopenie výnimočného hudobného tvaru sa tu núka cez vytváranie symbolických obrazov "ročných období", ale tiež nie banálne; nie sú predpísané dynamika a artikulácia, mali by sa odvodiť od výrazového predpisu (jasavosť, plnokrvnosť "jari" - snivosť, ospalivosť, opar horúceho "leta" - pochmúrnosť "jesene" chlad a nehybnosť "zimy"). Variovať, i keď v rámci *sostenuta*, by sa malo aj tempo. Malý hráč skrátka dotvára, domaľuváva navrhnutý výjav...

b/ "Dievča z Bielej hory...(a jej nápadník...)" - konfrontácia dvoch výrazov: dievčenského a mužského v rámci jednotného tempa; je to výjav dvorenia, zblížovania dievčaťa a chlapca...

c/ "Keď sa hora rozvíjala...(mamka dcéru povíjala... Ozaj - do koľkých povojníčkov?" - už siahodlhý podtitul naznačuje, o čo ide; k základnej melódii sú priradené tri vrstvy sprievodu ("povojníčky") - je úplne jedno, v akom poradí ich inštalujeme; treba vyskúšať všetky možnosti; hudobne si vybrať sebe najbližšiu. Je možná aj experimentácia s registrom, prehadzovanie hlasov, kríženie, atď...

d/ "Keď som išla po vodičku briežkom... - aj tu ďalší text naznačuje zmysel: pripadla mi moja hlávka sniežkom... Ale aj tak sa mi zachcelo tancovať! Len či sa to na vydatú ženu v čepci patrí?... Treba vysvetliť symboliku: "sniežok", to je biely čepiec (alebo aj "šedivejúce vlasy" naznačujúce starnutie...), charakterizujúci ženu po svadbe, ktorá už nemôže len tak "spoločensky užívať" tanca .. Hudba vyjadruje tieto myšlienky a prináša tvar melódie v diminúcii aj augmentácii (chuť tancovať verzus zdráhanie sa...). Tieto pozmenené tvary znejú simultánne s pôvodným tvarom piesne - sú to teda akoby "myšlienky", niečo v pozadí, skryté v hlave... Je to percepčná úloha už dosť náročná a vyžaduje od klaviristu, hrajúceho základný piesňový tvar schopnosť rozdeliť pozornosť, vychutnávať dvojakosť, premeny...

V spomenutých detských cykloch na báze pesničiek je naznačená cesta skladateľa pre deti od využitia afektov, rétoriky, zvukomaľby až k nárokom na štrukturálne počutie... Vo vlastnej tvorbe skladieb pre deti používam tie isté cesty a chodníčky, len sú ešte jemnejšie rastrované a rozširujú diapazón hudobných prostriedkov aj ich významový pôdorys...

Bratislava, apríl 2008

prof. Juraj Hatrík